

Emen, ordea, bestetara noa. Gauza ezaguna da, Zuberoa'n eta Erronkari'n, gaiñerako euskaldunok *i ... u* egiten duguna *u ... u* edo *ü ... ü* biurtu dutela. Esate baterako "ikuzi" *ükhüzi* da Zuberoa'n (Erronkari'n, ordea, *ekuzi*). Itz orretan gaiñera orixe berbera gertatzen omen da Orozko'n, Azkue'k dionez: *ukuzi* esaten dutela.

Bilbao n, berriz, *ikuz-* zen XVII-garren mendean, Micoleta'k erakusten digunez: "Suzio, *Ycusquea*". Eta aurrerago: "aqui viene ya la lauandera, *Ara emen non datorre ycuslea*" eta "Una sociedad en la cama, *Ycuscatasumbat oean*".

Arritzekoa bestea da, Bizkai'ko iñongo partetan, naiz Orozko'n naiz bestetan, *uhun* esatea, *o(h)oñ-en* ordeztu, Zuberoa'ko antzera.

Luis Michelena.

AITA LUIS VILLASANTE-K EGINDAKO ERANTZUNA

Jaun-andreak:

Mitxelena Jaunak ofizialki gaur egiten digu Euskaltzaindian sartzea, baiña denak dakite aspaldidanik dagoela gure artean sartua, eta guztiak dakite, gaiñera, gure lagunarte onen barruan egiten ari den lan merezigarria. Orregatik, gaurko pesta ospetsu au, bere sarrera baiño geiago, Euskaltzaindiak berak eta bere jaioterriak egiten dion omenaldi eta gorazarrea da, noski.

Euskaltzale ta euskalari, euskal idazle giartsu, iztegitille, linguista, gure izkuntzaren ta bere literaturaren kondairagille, kritikiko azkar, dena dugu oso-osoa gure Mitxelena.

"Egan" euskal aldizkaria irakurtzen dugunok badakigu bere luma bizkor, urduri eta sarkorraren berri. Euskal orri parrasta dator zenbaki bakoitzean, bere izen edo izengoitiarekin, naiz dela interviuren bat, edo zinema-gaiak, naiz liburuen kritika, ta abar. "Boletín de Amigos del País" deritzaion aldizkarian, berriz, etengabe ari da euskal saillari nundik edo andik urbiltzen zaion edozein gauza ikutzen. Izkuntzaren testu zaa-

rrak azaldu, interpretatu, agertzen diren liburuen iritziak eta berriak eman, besteen lanak agertarazi... Lan benetan isilla, astuna ta neketsua euskal kulturaren alde urte auetan Mitxelena jauna apalki eta abarrotsik gabe egiten ari dena. Espanturik ezpaitu berak maite. Atsedetik gabe lanean jardun, euskal kulturari benetazko oiñarri sendoak jartzen: ori izan da beti bere kezka.

Eta Euskaltzaindiaren lanak argitaratzen dituen "Euskera" agerkaria eskuetan artzen baduzue, an ere berdin ikusiko duzue Mitxelena-ren izena, naiz euskal itz baten argitasunak emanaz edo iztegirako gaiak metatuz, ta abar. Etxeko ditugun aldizkari auezaz kanpo, naiz Espainiako naiz atzerriko errebista jakintsu askotan ere agiri da bere izena, beti ospez eta itzalez inguraturik. Ona emen errebista oietako batzuk: Madrilgo "Emerita", Zaragoza-ko "Pirineos", Oviedo-ko "Archivum", Tolosako "Via Domitia", Pariseko "Bulletin de la Société de Linguistique", Nueva York-eko "Word". Baita lagunarte jakintsu askok ere bere lankide bezala izendatua daukate. Adibidez Pariseko "Société de linguistique" eta Espainiako "Consejo Superior de Investigaciones Científicas"; eta azken urte auetan bere gain dago Salamanca-ko euskal kursoa ere.

Díaz Plaja jaunak "Historia General de las Literaturas Hispánicas" delako Sorta argitaratu zuenean, gure Mitxelena-ri agindu zion euskerari zegokion atala. Bere liburuak ere or daude: euskal deiturei buruz bata, eta Euskal Literaturaren Kondaira, bestea. Baita Landuchio-ren iztegia ere heronek eta Agud-ek agertarazi ziguteñ lenbiziko aldiz. Eta aurten ematera dijoakigu, gaiñera, Filologiako titulua eskuratzeko egin duen Doktor-lana: "Fonética Histórica Vasca".

Oiñarrien eta iturrien kezka esango nuke nik daukala Mitxelena jaunak bere erraietan sendo josia. Argi ta garbi ikusi baitu oien bearrean gerala, euskal saillean zerbait iraunkorrik egin nai badugu. Euskaldunak maiz izan gera euskaltzale bero, bai, baiña bear bezalako jakintzarekin ezugu beti jantzi izan gure zaletasun ori, eta ezjakin ortatik euskerari berari etorri zaizkion galerak eta naasteak ez tira makalak izan. Batari sartzen zaio buruan itzen etimologiak eta sustraiak billatzea, eta ortarako iñungo jakiterik bear ezpaltz bezala asiko zaizu etimologiok asmatzen; beste bat, gure izkuntza garbitu egin bear dugula ta, jarriko zaizu itz berriak asmatzen eta lendik zeudenak etxetik botatzen; beste bat, euskal gramatika bera ere logikaren izenean aldatzen, eta zenbat olako! Euskal zaletasuna bazuten, bai, jaun oiek, baiña ala ere zenbat naaste eztingute ekarri! Eta dena zergatik? Oiñarrien faltaz. Bai euskera berpiztuko bada eta bai euskerari buruzko jakintza zerbait izatera iritxiko bada ere, biak oiñarri sendoen bearrean dira: Mitxelena jaunak ori ondo ikusi du eta artara jarri da. Linguistika-kontuan jakintza ziñezko batekin bere burua jantzi bear zuela konturatu zan, eta Madrilgo Unibersidadean atera du titulua, guziok dakigun ohorearekin. Oiñarrien alde ontatik zer-ikusi eta

antz aundia ikusten diot nik Mitxelena jaunari Euskaltzaindiaren sortzaille izan zan beste jaun prestu eta ospetsu batekin: Urkijo jaunarekin, alegia. Ark ere ikusi zuen ondo euskal zaletasuna bear bezalako bidetik zuzentzeko, indarra, amodioa ta borondate on xoillak etzirela aski. Jakintza ere bear zela, eta euskaldunak, jakintza orren faltaz, parregarri gelditzen giñela, Larramendi-k eta Astarloa-k jarritako okerreko bideei jarraituaz. Eta orregatik, benetazko oiñarri oiek jarri nairik, sortu zuen bere. "Revista Internacional de los Estudios Vascos", euskal kulturak ainbeste zor dion aldizkari sonatu ura.

Izan ere, amodioaz gaiñera jakintza, biotzarekin batean burua, indarraren ondoan argia ere bearreko ditugula, ori ikasi bearra genuen euskaldunek. Argatik-edo, Ibar jaunak, bere "Genio y Lengua"-ren atarian Sertillanges-en itz auek jarri zituen: "La victoire est une proie; mais c'est la proie du regard, plus encore que celle de la force". Garaipena, arrapatu bear den eizea bezala da, baiña eize ori arrapatzeko indarrak baiña geiago balio du bistak. Beste itzez, bioztun bezin burutsu bear da izan ortarako.

Liburu berrien iritzia ematerakoan, iñoiz kritiko zorrotz samarra bezala azaldu zaigula gure Mitxelena edo orren fama izan duela beintzat esaten badut, eztut iñungo sekreturik salatzen. Baiña ori ere len esan dudan sustrai beretik datorren kimua da, noski. Akatsak salatzea lan neketua ta garratza izan oi da geienetan, askozaz errezago da legunkeri ta balakuekin idazlea txoratzeta; baiña egiari zor zaionak, erriari leialkiro mesede egin nai dionak, ez al du guztien gaiñetik akatsa ta makurra bere izen beltzarekin izendatu bear, bertan erortzetik begira gaitezen? Irakurleak nola ikasiko du ona eta txarra bereizten, baldin kritikuak txarra ez ikusi egiten badu, edo —okerrago dena oraïndik— beti laudorio iñozoeekin jokabide guztiak berdin goratzen baditu? Orrela, gure artean sortutako nasketak kendu bearrean, indartu egiten dira.

Azken urte auetan badakizute zein dan Mitxelena jaunak eskuen artean dakarren lan aundia, Euskaltzaindiaren beraren aginduz: Azkue-ren Iztegia eraberritzea eta egungo billakuntzen adiñean jartzea. Guztiok dakigu eta gogo onez aitortzen dugu nolako lan eskerga eta bikaiña burutu zuen Azkue aundiak bere Iztegi ori argitaratu zuenean. Iztegi au da, Orixen jaunak zionez, "euskera onaren iturri". Erritik eta liburu zaarretatik jasotako itzak aurkitzen dira bertan, asmatzailleak asmatu dituzten sasi-itz guztiak kenduta. Baiña Iztegi ori eztago geiago salgai, agortu baituzten; eta Euskaltzaindiak erabaki zuen berriz argitara ematea, baiña dituen utsune batzuk osatuz eta okerrak zuzenduz. Orrelako lan ikaragarri batean utsune batzuk edo-ta makur batzuk idorroteaz nor arrituko da? Gaiñera, gaur ezagutzen ditugun euskeraren iturri guztiak etzituen Azkuek bere garaian ezagutu edo irakurri al izan. Beste batzuetan, irakurritako testuak etzituen beti zuzen azaldu edo interpretatu. Orrela, itz batzuk sartu dira oker-aditze baten erruz, adibidez "aron", "arnari" eta baita "ere-

ti” bera ere, dirudianez. Euskaltzaindiak, bada, Mitxelena jaunaren eskuetan utzia du Iztegi au, gaurko argitasunen adinean jarri dezan, eta badakigu laister irtetzera dijoala, azal eta mamiz berriztatua. Ez Euskalerrian bakarrik, baita kanpoan ere izkuntzalari eta euskaltzale denak gar biziarekin daude Iztegi onen zai.

Gure izkuntzako testu zaar oro arretaz aztertu eta arakatu ditu Mitxelena jaunak, ortarako zuzen-zuzenean iturrira joanaz: XVI, XVII, XVIII gn. mendeko euskerazko izkribu denetan agiri diren itzak jasoaz, alegia, eta baita gaur euskaldun jatorren ao-miitan dabiltzanak ere. Oiek agertuko dira Iztegi onen beren odol garbiaren agiriekin.

Gaurko bere itzaldian amazzpi ta amazortzigarren mendeko iztegi-gilleez mintzatu zaigu Mitxelena jauna. Silvain Pouvreau-k eta Aita Larramendi-k iztegi-kontuan egin zuten lanaz. Silvain Pouvreau-ren iztegi-lanak, XVII gn. mendekoak izanarren, argitaratu gabe egon dira gaur artio. Asko zor dio Euskalerrriak apaiz frantses oni; bera euskalduna etzelarik, euskeraz ikasi zuen, euskerara eliz-liburu batzuk itzuli zituen, eta baita euskal iztegi bat antolatu ere, Axularren eta beste liburu zaarretan arkitutako itzekin eta Oihenart-ek bialdu zizkionekin.

Beste iztegi-gillea, Aita Larramendi, ezagunagoa dugu, noski. Bere “Diccionario Trilingüe” sonatua da, euskal iztegi-tan, aurrena argitaratu izan dena. Lan gotorra Larramendi-rena, baiña alde orotatik aundi omen zen gure “Aita Manuel”, eta bere makurrak ere alakoak dira, iñundik ere. Eztakigu ondo benetan ala txantxetan ari ote zen, adar jotzaille apartekoa baitzen, burrukalari ospetsua; eta bere etsai erdaldunak itsutzeagatik eta euskeraren aberastasuna kanpotarrei erakustearren, belar txarra esku beteka erein zuen, gariarekin batean oloa naastu zuen bere iztegi-tan. Itz jatorrak ere asko ditu Larramendi-ren iztegiak, bai, baiña bestelakoak ere aunitz, iñoiz eta iñun erabilli eztirenak, sasi-itzak; eta txarrena dena, eztizu biderik ematen zein den jatorra eta zein den sasikoa bereizteko. Onekin naaste izugarria sortu zigan euskal itzen alorrean; beronen atzetik etorri diren iztegi-gille denak, asko edo gutxi, onen liburutik edan baitute, Azkue, berea guztiz oiñarri berriekin egitera jarri zen arte.

Larramendi-ren atzetik ere izan ditugu itz berrien asmatzaille franko. Itz au mordoillo dela, bestea garbia dela, zenbat eztabaida eta naspil gure artean! Ia-ia eztaki euskaldunak nola bear duen itzegin. Batek “kantatu” esaten badu, besteak esaten dio ori mordoillo dela eta “abestu” esan bear dela; baiña itz zaarra ta betikoa “kantatu” da, bestea berriz atzo goizean norbaitek asmatua; eta zer dela-ta eman bear zaio oni iñoiz ta iñun euki ezten eskubidea, bestearen kaltetan? Zenbat olako gure artean!

Azkue-ren Iztegiak, bada, edo emendik aurrera Azkue-Mitxelena-renak erakutsiko digu danoi zein diren euskal itz jatorrak. An azalduko dira ez itzak bakarrik, itz oen jatortasunaren agiriak eta siñistamenduak ere bai. Aduana zorrotz batetik pasatu bearra izan dute itz guztiak Iztegi ortan sartu baiño leen. An gari jatorra besterik etzaigu salduko.

Mitxelena jauna, Errenderi arro dago gaur zugatik, eta ez arrazoi gabe. Omenaldi eder au egin nai dizu, orain arte egiñak dituzun lanen pozgarritzat eta gerora egingo dituzunen pizgarritzat. Errenderik lenago ere eman izan ditu euskal seme bikaiñak ugari. Gogoan ditut nik orain Xenpelar bertsolaria, Eltzo olerkaria, Jauregi, ta abar.

Zure Errenderi onen omenaldiarekin batean ar zazu nerea ere. Ni ere beste Errenderi bateko semea naiz ta. Nere jaiotzako auzoari ere Errenderia deritzaio. Ni txikia nintzala, bazan gure etxeko sukaldean galletakaja bat, itz auekin: "Galletas Olibet, Rentería". Nik artean ez nuen ezagutzen gure auzo kaxkarreko *Rentería* ura besterik eta itz ori an zergatik ote zegoen antzik artu ezinda ibiltzen nintzen. Geroago jakin nuen bazela Gipuzkoan beste Errenderia bat, gure auzokoa baiño askoz aipatuagoa ta aberatsagoa...

Ar zazu, bada, egun ontan zure Errenderi aurrera-zale onen omenezko gorazarrea, eta zuk, Errenderi, ar zazu berebat, zure seme onengandik datorkizun ospea.

Bukatu du'

Fr. Luis Villasante, O. F. M.